

3

Arhiv Do	Krajina B. Luka
ABK	

Vojin Nadžistević

Kako se u Banjaluci umnožavala istorija SKP(b)

Pripremamo se za revoluciju. Našu i svjetsku. Radničku revoluciju. Iz onih Marksovih, Engelsovih i Lenjinovih djela na našem jeziku, do kojih se još nekako moglo doći - kao što su "Manifest komunističke partije", "Kapital", "Anti-Diring", "Imperijalizam kao najviši stadij kapitalizma" i sl. - kao i drugih knjiga i brošura u kojima su se izlagale ideje naučnog socijalizma, mogle se dokučiti mnogo čega što je jedan revolucioner morao da zha.

Mogli smo se upoznati sa anatemijom kapitalističkog društva. Mogli smo spoznati "tajnu" kapitalističke eksploatacije. Mogli smo razumjeti zašto je radnicima potrebna organizacija. Mogli smo shvatiti zbog čega stare klasno društvo mora propasti, zašto je radnička revolucija neminovna. Mogli smo stvarati svoje predstave o društvu što će tek doći, maštati o socijalizmu i komunizmu kada će sve biti ljepše, bolje, ljepše. Znanjem stečenim iz tih knjiga i odgovarajućim primjerima iz života mogli smo se služiti u borbi protiv zastupnika građanskih i fašističkih ideja, u borbi za pridobijanje ljudi za socijalizam, u borbi za pripremanje vojnika revolucije.

Pa ipak, nedostajalo nam je nešto što nas je u datom momentu interesovalo više nego bilo šta drugo. Pripremali smo se za revoluciju, maštali smo o njoj, ali nismo znali - niti smo mogli negdje pročitati - kada i kako će ona kod nas započeti. U rukama buržoazije nije samo kapital već i vlast - država, vojska, policija, žandari, činovnici. Naruku joj ide neznanje, opšta zaostalost, u službi su joj popovi, orkva i šta sve ne još. A radnici osim svojih golih ruku i komunističkih ideja, u duboku ilegalnost potisnute te Partije i nada što ih budu postojanje SSSR-a i Crvene armije, nemaju ništa više. Kako onda, golceruci, započeti revoluciju, kako ustati protiv do zuba naoružanog neprijatelja i osvojiti vlast?

Mogle su se naći knjige o Francuskoj revoluciji, ali ta nije bila naša već buržoaska. Moglo se u nekim knjigama pročitati i nešto o Pariskoj komuni, ali ta nije uspjela. Pozitivna iskustva koja bi nam mogla pomoći u traženju odgovora na pitanje kako i kada započeti našu revoluciju mogla je pružiti samo Oktobarska revolucija, ali o njoj još nije bila napisana odgovarajuća knjiga. Kroz druge knjige i brošure mogle su do nas da dopru samo pojedine slike, fragmenti te revolucije i izgradnje socijalizma, ali nije bilo takve iz koje bi se moglo vidjeti sve to u cijelini, koja bi nam mogla poslužiti kao putokaz za našu revoluciju. Kada bismo se nekada, u emisijama Radio-Moskve, naslušali vijesti o raznim rekordima u proizvodnji, koliko je neki rudar iskopaо uglja u jednoj smjeni, koliko je neki kolhoz dobio šećerne repe po jednom hektaru i sl., često bismo se zapitali - pošto nam se sav užitak sveo na to što smo čuli kremaljske časovnike i otislušali Internacionalu - kako nam mogu toliko pričati o takvim stvarima, zar oni ne znaju šta je to što nas interesuje prije svega drugog.

A onda, najedn, najednput, dvadeset godina nakon početka Oktobarske revolucije, u Moskvi se pojavila knjiga čije neppstojanje smo dotad tako osjećali, čije izlaženje je tolike pogodilo naša očekivanja. Bila je to knjiga - kako je u njoj pisalo i kako smo je tada shvatali - o tome kako se pripremala i izvodila prva uspjela radnička revolucija; knjiga o iskustvima radnika i seljaka Sovjetskog Saveza u izgradnji socijalizma; knjiga koja će naoružati komuniste poznavanjem zakona društvenog razvitka i političke borbe a osobito poznavanjem pokretačkih snaga revolucije; knjiga koja će još više učvrstiti uvjerenost radnika šikonačnu pobjedu komunizma u cijelom svijetu. Riječ je o Istoriji SKP(b). I već sljedeće, 1939. godine, ona je u Moskvi izašla i na srpsko-hrvatskom jeziku. Istoga ljeta kada se pojavila u Parizu, 1939, jedan njen primjerak

došao je i u Banjaluku. I nije se u tom trenutku mogao zamisliti neki zadatak koji bi mogao biti važniji i hitniji od toga da se ta knjiga umnoži u što više primjeraka, kako bi se s njom moglo upoznati u što kraćem roku što više komunista.

Zadatak da se izvrši umnožavanje Istorije SRP(b) postavio je - prema sjećanjima Osmana Karabegovića i Velimira Stojnića Velje - Mjesni komitet KPJ za Banjaluku, u ljeto 1939. Prilikom jednog razgovora s Osmanom Karabegovićem o tome kako, gdje i ko bi mogao da ga izvrši, taj zadatak je preuzeo na sebe Veljo Stojnić.

Najveći dio posla obavljen je u kući u kojoj je tada stanovala brojna porodica Stevana Stojnića, penzionisanog upravitelja osnovne škole, u Ulici Osmana Djikića, iza Crne kuće. Nešto je radjeno, po sjećanju Mirka Bobana, također u kući porodice Boban, u Ulici Čazima Čatića, a nešto, po sjećanju Muhameda Hasanbašića, i u kući Faika Pašalića, na Karađorđevom drumu (danas Kozarska ulica).

Nevični radu na pisačkoj mašini, tekst su iz originala "s jednim pretom" prekućavali, na smjenu, neko više a neko manje, braća Radenko (učitelj), Veljo (učitelj) i Slobodan (gimnazijalac) Stojnić, te Milan Filipović (poljoprivredni tehničar), Slavko Boban (učitelj), Muhamed Hasanbašić (student) i Faik Pašalić. O hartiji za umnožavanje starao se Kasim Hadžić. Pribavljao ju je u Fabrici duvana, gdje je tada radio. Na šapirograf je izvučeno, koliko se sjeća Veljo Stojnić, oko 40 primjeraka prvih pet glava Istorije. Razne okolnosti spriječile su dalji rad, ali, pošto je time bila obuhvaćena i IV glava, smatralo se da je glavni posao, odnosno najvažniji zadatak izvršen.

Pored tehničkih i drugih teškoća, vezanih za konspirativno izvršavanje zadatka, bilo je i nekih "unutrašnjih". Stari Stojnić je svojoj djeci - a imao ih je devetero - ostavljao dosta široku "autonomiju" u njihovom svakodnevnom životu. U njihov "kabinet",

prostranu sobu ispod ranijeg učiteljskog stana u samoj školi - gdje su se godinama iskupljali brojni drugovi njegove djece - skoro nikada nije zalazio. Ali, preselivši se poslije penzionisanja u manji stan, došao je u priliku da se i mimo svoje volje susreće i sa nekim njihovim poslovima od kojih su ga oni, inače, držali po strani. Tako je jednog dana, našavši se nekako u njihovoj sobi, ugledao čitavu radionicu - šapiregraf, pisaća mašina, gomile hartije - pa je, po Veljinom sjećanju, došlo do slijedećeg razgovora.

"Šta to, pobegu, radite?" - upitao ih je, ne malo iznenađen s onim što je ugledao.

"Pa, eto, prepisujemo nešto iz filozofije" - pokušao je da stvar zataška Veljo. Ali slučaj je htjeo da je stari tada dohvatio stranicu s naslovom V glave, koji je počinjao riječima: "Boljševička partija..."

"Aha, Boljševička partija - to li vam je vaša filozofija?!" - upitao ih je tada već ironično. Veljo je još pokušavao da mu objasni kako u filozofiji ima i rasprava o samoj politici, ali stari se nije dao prevariti. Nije mogao znati pravi smisao i značaj tog posla. Moglo mu se čak činiti da se radi o pukoј težnји mladosti za isticanjem, makar i time što se prihvata nečega opasnog, zabranjenog. Ali jedno mu je bilo jasno, da se to može za sve njih rđj veoma rđjavo završiti, pa im je zabranio da se time i dalje bave.

Poslije toga morali su sav materijal prenijeti na tavan, kako bi tamo nastavili posao, krišom i od starog. Da ih ne bi odalo lupanje pisaće mašine, stavljali su pod nju perjani jastuk. Pa ipak, jednog dana, dok su bili za ručkom, u jednom trenutku odozgo se začulo neko kuckanje. To se na "smjeni", za pisaćom mašinom, našao neko od ostalih. Pogledavši ih sumnjičavo i čstro, stari se tada obratio Radenku i Velji: "Vi kao da ste nastavili onu vašu radetu?" - U tišini koja je potom nastala, odozgo se tada moglo, već sasvim jasno, čuti "izdajničko" tip-tip... tip... tip-tip... Kada se, zatim, ispeo na tavan, i uvjerio se o čemu se radi, uvrijeđen i ljut, što ga nisu po

Ijut, što ga nisu poslušali, naredio im je još strožije da s tom ~~poslom~~ "poslom" smjesta prekinu.

Nije se više imalo kuda, pa se Velje morao usprotiviti: "E, da znaš, stari, to nikako ne možemo! To je nešto što se sada ne može prekinuti. Ostavi nas još samo dva dana, dotle ćemo sve završiti".

Stari je pristao, ali im je zaprijetio, podvlačeći svaku riječ udarcima šake po stolu, a osobito kada je oponašao tipkanje pisane mašine: "Imate još dva dana, ali ako poslije toga još jedanput čujem ono tip-tap... tip-tip..., e onda nećemo imati više šta ni da razgovaramo!"

Zadovoljan i samim obećanjem, nije se poslije penjao na tavan, da bi provjerio jesu li ga poslušali. A oni ga ~~nisu mogli~~ opet nisu mogli poslušati, pošto je trebalo još dosta da se radi da bi se posao dovršio do kraja. Morala se angažovati neko vrijeme i majka, koja je i dotle sve to gledala ne mješajući se, da bi pazila kada se stari vraća kući, kako ih ne bi još jedanput iznenadio.

Prema pričanju Mirka Besarovića, koji je tada u Parizu spremao svoju doktorsku tezu, inicijativu da se Istorija SKP(b) prenese u Sarajevo - odakle je vjerovatno stigla i u Banjaluku - dao je Boris Kidrič, kada je od Besarovića čuo da se sprema na povratak kući. Besarović, u to vrijeme simpatizar Partije, bio je tada s Kidričem u tamošnjem Udruženju jugoslovenskih studenata (pretejednik Pavle Savić).

Kao tome vičniji Kidrič je napravio dvostruko dno na koferu Besarovića, stavio u njega Istoriju i potom ga ponovo izlijepio na novom postavom. On mu je također napravio plan putovanja i dao vezu na jugoslovenskom brodu koji je iz Venecije plovio za Dubrovnik. Bio je to jedan od članova posade, koji mu je omogućio da se na brod ukrci bez pregleda stvari. Na stanici u Humu, pred prolazak

dvorskog voza, Besarović je izbjegao pretres. Pozvao se na to da su mu stvari pregledane prilikom ulaska u zemlju. Kao dokaz za to pokazao je padet sušačke policije na njegovom pasošu, koji mu je i bez pregleda izdejstvovala ona veza na brodu. Pretres je ipak doživio, ali od jednog strogog i nepopustljivog trošarina na sarajevskoj stanici. Taj je kontrolisao da nema u koferu - čurke, koje su u to vrijeme proizvođači iz Hercegovine često pokušavali unijeti u grad bez trošarine.

Od četiri primjerka Isterije, možda prvih što su stigli u Bosnu i Hercegovinu, Besarović je dva dao Pavlu Popoviću, koji je inače stanovao u njegovoj kući i za koga misli da je tada bio u Mjesnom komitetu KPJ za Sarajevo. Druga dva je dao Pavlu Goraninu (Pauliju Štajneru). Tako je jedan od tih primjeraka mogao da stigne ne još istoga ljeta u Banjaluku i tu bude umnožen u četrdesetak primjeraka.

1. Rađenko Stojnić je rođen 1914. u Dobrom Selu (Bosanska Krupa pa). Učiteljskio je u Grabovici, Jošikovim Vodama - gdje je zbog svoje naprednjačke djelatnosti bio otpušten - i Hripaveina (Ključ). U ljeto 1941. postavljen je za vojnog povjerenika u srezu Ključ. Polovinom jula u Ključu je održan sastanak na kome su Osman Karabegović i Josip Mažar Šeša prenijeli njemu i Safetu Filipoviću direktiva CK o pokretanju oružane borbe. Sutradan su Rađenko i Safet bili prokazani i uhapšeni. Odvedeni su u logor kod Gospića, gdje je Rađenko ubijen, dok je Safet bio prebačen u logor u Staroj Građiški.

2. Milan Filipović je rođen u Bosanskoj Dubici. Radio je na pripremanju ustanka u Cazinskoj krajini i Podgrmeču. U ljeto 1941. ustaše su ga uhapsile, isuđile na smrt i strijeljale. Kao izuzetno hrabar i za revoluciju zaslužan proglašen je za Narodnog heroja. (Više u prilogima Mirka Turica i Voje Stupara - Podgrmeč u NOB 1.)

3. Slavko Boban, stariji brat Mirka Bobana, tada simpatizer Partije. Za vrijeme rata, bolešljiv, učiteljskio u Senju. Umro 1952.

4. Paik Pašalić, bez posebnog zanimanja, rad u partijskoj tehnici mu bio glavni posao. Umro 1974.